

ОСВІТА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО СТАЛОГО РОЗВИТКУ

EDUKACJA W WARUNKACH GLOBALNEGO ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

УДК 37.011.33:303

Ніна Батечко

ORCID iD 000-0002-3772-4489

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри вищої та прикладної математики,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
вул. Героїв Оборони, 15, 03042 Київ, Україна,
batechko_n_@ukr.net

Микола Михайліченко

ORCID iD 000-0003-2714-7291

кандидат технічних наук, доцент,
професор кафедри управління та освітніх технологій,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
вул. Героїв Оборони, 15, 03042 Київ, Україна,
mnv_2008@ukr.net

ЕВОЛЮЦІЯ ОСВІТНІХ ПАРАДИГМ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

У статті здійснено аналіз феномену освітньої парадигми як філософської і як педагогічної категорії. Зазначено вагомість освітніх парадигм для модернізації та розвитку освітньої сфери як каталізатора зрушень та якісних перетворень у ній.

Метою статті стало методологічне обґрунтування освітньої програми в контексті сучасних транс-формаційних перетворень у соціумі.

Зосереджено увагу на дефініціях «парадигма», «педагогічна парадигма», «освітня парадигма». Наведено дискурс науковців щодо зазначених понять та з'ясовано спільні та відмінні змістові відтінки між ними. Виокремлено та згруповано різні типи освітніх парадигм в залежності від цілей, які вони несуть у своєму змісті.

До проведеного аналізу, зазначено, що освітня парадигма завжди, в будь-яку історичну епоху виступає в ролі парадигмальної ідеї розвитку освіти. Акцентовано на тому, що місія педагогіки полягає в зміні та динаміці освітньої парадигми, як такої, що надає підґрунтя інноваційним підходам щодо розвитку освітньої галузі, змісту та організації навчання і взаємодії основних суб'єктів освіти.

Зауважено, що в педагогіці бракує метасистемних теорій, системи взаємоузгоджених понять і категорій, а натомість домінують емпіричні висновки.

Новою інноваційною освітньою парадигмою зазначено — синергетичну. Освіту можна вважати синергетичною системою, процеси самоорганізації якої цілком доцільно описати такими категоріями, як: біфуркації, флуктуації, аттрактори, дисипативні структури та ін.

Зазначено, що розуміння синергетичної парадигми та взаємопов'язаних з нею методик є дискусійним полем. Доведено, що ця обставина призводить до перегляду усталених, традиційних уявлень про освіту, та є підґрунтям до якісних змін у її розвитку.

Ключові слова: аттрактори; біфуркаційні стани; дисипативні структури; освітня парадигма; парадигма; синергетична методологія; синергетична парадигма освіти; флуктуації.

© Батечко Ніна, Михайліченко Микола, 2020

<https://doi.org/10.28925/2226-3012.2020.9.4>

Вступ. Трансформаційні процеси, які відбуваються в соціумі України, все більше впливають на розвиток освіти і здебільшого призводять до розуміння її домінантної ролі, як найбільш динамічного утворення.

Українська освітянська спільнота приєдналась та стала повноцінним учасником Болонського процесу. Здається вже стали неактуальними дискусії щодо доцільності входу країни до єдиного європейського простору вищої освіти. Освіта намагається стати основним джерелом інноваційного потенціалу української нації та найважливішим елементом формування людського капіталу в країні. Проте, варто зазначити, що ці намагання дещо відстають від реальних темпів та потреб сучасного суспільства. Наразі можемо спостерігати протиріччя — між курсом держави, зорієнтованим на інноваційно-технічний розвиток країни, та стратегією розвитку освіти, зокрема, вищої, яка намагається бути на рівні вимог глобалізованого й інформаційного суспільства, а з іншого боку мусить враховувати об'єктивні ресурсні обмеження, які є результатом кризових соціально-економічних процесів у державі. Безсистемність курсу функціонування інституту освіти, відсутність цілісного розгляду її місії та функціонування породжують ситуацію неоднозначності та різноспрямованості підходів до з'ясування принципових засад існування освітньої галузі. Слушною з цього приводу є думка І. А. Зязюна (2006), що «в основу освітньої системи має бути покладена генеральна ідея, яка врівноважуватиме конфліктні ситуації в ній самій і в суспільстві в цілому».

Зазначене засвідчує, що осмислене та невідкладне реагування на сучасні процеси не можливе без зміни існуючої освітньої парадигми,

яка може стати каталізатором зрушення якісних перевтілень у сфері освіти.

Необхідність осмислення парадигмальної революції освітнього простору включає в себе проблему як систематизації наявної множини розроблених освітніх парадигм, так і аналізу перспектив їх співіснування та інтеграції на таких принципах та методологічних засадах, які б відповідали викликам швидкоплинної та нестабільної реальності (Світлична та ін., 2013). Усвідомлюючи зазначене, дослідники все частіше застосовують міждисциплінарний науковий підхід — синергетику, яка на думку І. М. Предборської, по-перше, пропонує модель саморозвитку людини в світі, що швидко змінюється; по-друге, виходить на найважливішу світоглядну проблему пошуку людиною свого місця в ньому (Предборська, 2006).

Зазначимо, що попри достатньо велику кількість досліджень в царині теорії освітніх парадигм та багатовекторності щодо їх класифікації, в останній період ми спостерігаємо, дещо, деяку втрату інтересу науковців до вивчення цього феномену.

Метою статті є методологічне обґрунтування освітньої парадигми в контексті сучасних трансформаційних перетворень в соціумі в контексті синергетичного підходу.

Освітня парадигма: дефініційний аналіз. Кожне наукове дослідження, як відомо, ґрунтується на певних загальнотеоретичних положеннях, які є його методологічними складниками.

Систему таких положень складають сучасні освітні парадигми, завдяки яким, як зауважує польський науковець Я. Гнітецький (2006), «вимальовується новий тип педагогічної рефлексії...» (с. 104–105). Підкреслимо, що в сучасних педагогічних дослідженнях спостерігається дещо формальне сприйняття феномену парадигми, зокрема освітньої, що на нашу думку

збіднює їх методологічне підґрунтя та системоутворюючі зв'язки.

Для кращого розуміння феномену освітньої парадигми наведемо різні тлумачення цього поняття та відстежимо взаємозв'язок між ними. Окрім того, в сучасному науковому дискурсі ще досі виокремлюються та диференціюються дефініції «парадигма» та «освітня парадигма». Зауважимо, що встановлення логічних зв'язків між цими поняттями надають змогу глибше зрозуміти еволюцію трактування саме «освітньої парадигми» як полісемічної категорії та встановити її методологічні функції.

Відповідно до філософського словника парадигма (від грецьк. — *paradeigma* — приклад, взірець) означає сукупність теоретичних і методологічних передумов, що визначають конкретне наукове дослідження, яке втілюється у науковій практиці на цьому етапі (Філософський словник, 2002). Не можемо не згадати знамениту працю Томаса Куна «Структура наукових революцій» (1962 р.), у якій американський науковець еволюціоністського напрямку у філософії науки, розглядає парадигму як «визнані всіма наукові досягнення, які протягом певного часу дають науковому загалу модель постановки проблем та їх розв'язання» (Кун, 1977).

На думку О. І. Огієнка (2008), парадигма — це вихідна концептуальна схема, методолігчний конструкт, який інтегрує провідні наукові теорії, моделі вирішення проблем, що домінують упродовж певного історичного періоду в науці. К. В. Платонов (1984) виділяє наступну дефініцію цього поняття: система основних наукових досягнень (теорій, методів), за зразком яких організується дослідницька практика вчених у певній області знань (дисципліні) в певний історичний період.

Отже, узагальнюючи різні трактування поняття «парадигма», розуміємо, що це: система основних наукових досягнень (теорій, методів), за зразком яких організується дослідницька практика вчених у певній області знань в певний історичний період, той чи інший приклад, показова концепція чи теоретичний підхід. З часом (з середини 90-х років ХХ ст.) термін «парадигма» досить активно почав використовуватись і в педагогічних дослідженнях.

На думку Б. М. Кедрова (1975), поняття «парадигма» розглядається як теорія чи сукупність теоретичних положень, ідей або переконань щодо природи, сутності, мети навчання та виховання, а також педагогічної діяльності вчителя, що усталені в науковій та педагогічній

спільноті. С. У. Гончаренко (1997) у педагогічному словнику визначає парадигму, як теорію (або модель постановки проблеми), що прийнята на зразок вирішення дослідницьких завдань певним науковим співтовариством.

С. О. Сисоєва та І. В. Соколова під «парадигмою» (2010) розуміють інтегровані концептуальні ідеї, що визначають теоретико-методологічні засади дослідження проблем неперервної професійної освіти, а також педагогічні теорії, що свідчать про розвиток педагогічної науки у певний історичний період розвитку суспільства.

Встановлюючи взаємозв'язок між приведеними тлумаченнями, можемо констатувати, що він — залежне від потреб суспільства, держави, особистості у конкретний історичний період розвитку суспільства.

Зауважимо, що при цьому формування парадигми відбувається в залежності від елемента, який є домінуючим в системі основних параметрів освіти як соціокультурного феномена. Такими елементами Н. В. Бордовська, А. О. Реан (2000) вважають уявлення про систему знань, вмінь, навичок, необхідних людині в конкретну історичну епоху; усвідомлення типу культури і способів розвитку особистості в процесі її засвоєння; принципи кодування й передачі інформації; осмислення цінності освіти в суспільстві; уявлення про місце і роль педагога як носія знань і культури в освітньому просторі; образ і місце дитини в системі виховання, навчання та освіти.

В педагогічній теорії поряд з поняттям «парадигма» все більше акцентується увага на дефініціях: «освітня парадигма», «педагогічна парадигма», «академічна педагогічна парадигма». Так, наприклад, Є. В. Бондаревська і С. В. Кульневич (1999) стверджують, що «педагогічна парадигма — це усталений, узвичаєний погляд, певний стандарт, взірець у вирішенні освітницьких і дослідницьких завдань». Н. Дем'яненко (2006) визначає педагогічну парадигму як «сукупність теоретичних та методологічних підходів, що визначають систему освіти, втілювану в науці й практиці на конкретному історичному етапі».

Щодо освітньої парадигми, то в сучасних науково-педагогічних джерелах дослідники визначають її як основу, ідею, підхід до проектування освітніх систем, базова модель або стратегія освіти (М. В. Овгіннікова, В. С. Безрукова, Є. А. Пінчук та ін.). Саме таке тлумачення, на нашу думку, робить поняття освітньої парадигми дієвим інструментом у розвитку освітньої галузі, тим під-

ґрунтам, на якому базуються наукові концепції, підходи та принципи функціонування системи освіти у той чи інший історичний період.

Після дефініційного аналізу виокремимо різні типи освітніх парадигм:

- авторитарно-імперативна і гуманна (Ш. О. Амонашвілі);
- когнітивна й особистісна (Є. А. Ямбург);
- педагогічна парадигма традиції, науково-технократична та гуманітарна (І. А. Колеснікова);
- авторитарна, маніпуляційна та педагогічна парадигма підтримки (Г. Б. Корнетов);
- педагогічна парадигма традиції, раціоналістична і феноменологічна (В. О. Пилиповський);
- ліберально-раціоналістична, культуроцентрична та глобальноісторична (Н. С. Розов);
- консервативно-просвітницька, ліберально-раціоналістична та гуманістично-феноменологічна (Х. Г. Тхагапсоев);
- консервативна, культурознавча та культуротворча (А. П. Валицька);
- функціоналістська, гуманістична і езотерична (Б. У. Родіонов і А. О. Татур);
- природничо-наукова, технократична, езотерична, гуманістична і поліфонічна (О. Г. Прикот).

Аналіз приведеної класифікації засвідчує різноманітність підходів до визначення освітніх парадигм, проте, з іншого боку, призводить «до ситуації явної парадигмальної надлишковості і навіть засміченості сфери соціогуманітарного знання, оскільки далеко не всі парадигмальні конструкти відповідають критеріальному набору складових парадигми як загальнонаукової методології» (Крисоватий, 2015). У той же час освітні парадигми мають бути науково-теоретичним апаратом, який відображає мету освіти, її базові цінності, а також виступати засобом інтерпретації основних протиріч і процесів, що виникають як усередині освітніх систем, так і при їх взаємодії з соціокультурним контекстом певної епохи чи культури.

Цю думку підтримує О. І. Бермус, говорячи, що сутністю багатьох освітніх парадигм є те, що у своїй основі вони визначають фактично ідентичні явища і процеси, а відмінності визначаються особливостями використовуваних підходів (наприклад, «гуманістична», «особистісна», «гуманітарна» і «феноменологічна» парадигми є по суті різні інтерпретації такої реальної освіти, в основі якої знаходяться життєві інтереси і взаємовідносини суб'єктів освітнього процесу) (Бермус, 2009).

Підсумовуючи дефініційний аналіз, важливо усвідомити, що в залежності від потреб суспільства, держави, особистості, місія педагогіки полягає у зміні освітньої парадигми, як такої, що надає підґрунтя інноваційним підходам щодо розвитку освітньої галузі, моделюванню освітньої системи, змісту та організації навчання та взаємодії основних суб'єктів освіти.

Освітня парадигма: як парадигмальна освітня ідея. Враховуючи приведений дефініційний аналіз, зауважимо, що парадигму можна вважати провідною ідеєю розвитку того чи іншого об'єкту соціального розвитку, у нашому випадку — освіти.

Так, на думку М. І. Романенка (2020), парадигмальна освітня ідея виступає: як квінтесенція того чи іншого підходу до розуміння природи людини, як об'єкта й суб'єкта освітнього процесу, і в такому вимірі вона часто виливається як узагальнена характеристика природи освітнього процесу, а також одночасно виступає як концептуальна ідея навчально-виховного процесу, що містить в собі вихідні філософські засади, власне педагогічну теорію та її інструменталізацію у вигляді конкретних методик чи форм організації освіти.

Модернізація системи вищої освіти України та її приєднання до Болонського процесу актуалізують наукові дані щодо проблеми зміни освітньої парадигми та визначення філософського сенсу формування нової світоглядної моделі.

Вкажемо на основні чинники, які спонукають до зміни освітньої парадигми. Так, зокрема, зросло значення освіти, як фактора суспільного розвитку (як генератора й провідника знань та інформації), змінилися вимоги до змісту, методів та форм навчального процесу (компетентнісний підхід); він посилює процеси інтернаціоналізації освіти (необхідність уніфікації освіти, взаємовизнання дипломів); змінилися організаційні форми освітньої діяльності (концентрація, централізація, диверсифікація, паралельна освіта), і, нарешті, глобалізований ринок освітніх послуг (зростання чисельності іноземних студентів, становлення транскордонної освіти).

В. Г. Кремень (2005) так характеризує основні тенденції сьогодення, що спричиняють зміни освітньої парадигми: «У всіх сферах життєдіяльності людини і суспільства дедалі більше утверджуються загально цивілізаційні тенденції розвитку, характерні для XXI ст. Передусім це тенденція зближення націй, народів, держав через створення спільного економічного, інформаційного, а зважаючи на вимоги Болонського

процесу, й освітнього простору Європи. Друга тенденція — це перехід людства від індустріальних до науково-інформаційних технологій і формування суспільства знань, що висуває як основні пріоритети освіти і науки — сфери, які забезпечують розвиток людини і суспільства».

Окрім того, варто зважати на врахування тенденцій диференціації та інтеграції наукових досліджень у педагогіці, психології, соціології, філософії, демографії, інформаційних та інших технологій. Зауважимо, що поряд з цими процесами, у педагогіці гостро бракує метасистемних теорій, як зауважує В. І. Луговий, натомість домінують емпіричні висновки. Один із критичних наслідків цієї ситуації — відсутність зв'язної системи взаємоузгоджених однозначних понять і категорій педагогічної науки, що віддаляє її від відповідності критеріям власне науки (Енциклопедія освіти, 2013).

Ці обставини вимагають перегляду усталених наукових (педагогічних, філософських) підходів щодо обґрунтування освітньої парадигми. Як зазначає В. Г. Кремень (2013), що ні дедуктивний етап дослідження, ні системний підхід, які є надзвичайно результативними, не можуть вирішити складних проблем, які виникають у перехідний період. Тим більше, система освіти є динамічною системою, і тому спосіб поєднання нелінійних зв'язків між її частинами сумісний з усіма реальними відносинами як середовищем.

Отже, аналіз освітньої парадигми як освітньої парадигмальної освітньої ідеї засвідчує необхідність її оновлення, зважаючи на динамічний характер розвитку освіти.

Синергетична методологія: пошуки нової парадигмальної ідеї. Варто зауважити, що в останніх дослідженнях науку все частіше визначають як комунікативний феномен, тип дискурсу, діалогу, який визначається за певними правилами. Втім, останнє ніяким чином не від-

кидає парадигмальну основу науки. Без загальноживаних аксіоматичних чи підтверджених досвідом тверджень, які відносяться до певної сфери людської діяльності, у тому числі до сфери освіти, наукові дослідження неможливі. Варто зауважити, що останнє є лише основою «змістовим ядром» відповідної парадигми, яка з часом конкретизується, наповнюється фактами та спостереженнями, причому деякі з них суперечать «змістовому ядру» і тому призводять до наукової дискусії. Зрозуміло, що парадигма завжди передуює науковій теорії, і якщо деяке явище в процесі еволюції суперечить парадигмі, то воно завжди призводить до переосмислення усталених принципів, а, отже, і до оновлення самої парадигми. Зокрема, як зазначає у цьому контексті І. А. Зязюн (2008): «Будь-яка освітня парадигма в історії проходить декілька етапів: становлення, завершення і, нарешті, статичності, коли вона стає млявою і заважає розвитку. Тим часом в глибинах старої парадигми народжуються нові ідеї, принципи, відбувається переосмислення основних понять і зв'язків».

Таким чином, пошук нової парадигми, зокрема і у вищій школі — цілком об'єктивне явище, зумовлене діалектичним розумінням трансформаційних процесів при переході від індустріального до постіндустріального й інформаційного суспільства, процесів глобалізації та інтеграції. З цього приводу міркує Анджей Гофрон (2005): «Світ і Європа, яка постає завдяки створенню нових цінностей і технологій, нових геополітичних умов, нового стилю життя і способів взаємозв'язків, потребує нових ідей, класифікації і концепції, нової освітньої програми».

У зазначеному контексті варто, на нашу думку, змінити парадигму у свідомості учасників освітнього процесу проілюструвати схемою Л. В. Тарасова (2006).

Таблиця 1

Зміна парадигм у свідомості учасників освітнього процесу (за Л. В. Тарасовим)

Старі парадигми (парадигми XIX — XX ст.)	Нові парадигми (парадигми XXI ст.)
Порядок тільки від порядку	Життєздатний порядок народжується з безпорядку
Є жорсткі алгоритми і немає альтернатив. Фундаментальні однозначні причинно-наслідкові зв'язки	Альтернативи є і саме тому можливим є розвиток; фундаментальні імовірнісні зв'язки
Віддається перевага замкненим системам, оскільки вони захищені від випадкових зовнішніх впливів	Віддається перевага відкритим системам, оскільки вони здатні до самоорганізації
Системами слід постійно і жорстко керувати для подолання безладу	Слід керувати не самими системами, а процесами, в яких вони беруть участь
Порядок є пріоритетним щодо свободи	Свобода є пріоритетною щодо порядку

Таке, несподіване порівняння «старих» освітніх парадигм (XIX–XX ст.) та «нових» (XXI ст.) призводять до синергетичної методології та тлумачення усіх освітніх процесів на ґрунті основних принципів синергетики. Звісно, ця обставина вимагає перегляду усталених освітніх парадигм та дещо не відповідає, а іноді й суперечить їхній сутності. На думку В. Г. Кременя (2013), синергетика допомагає зрозуміти процес здобуття нового знання, народження нових ідей, конструктивних понять, продуктивних гіпотез, теорій або моделей, алгоритмів і правил, ефективних оцінювальних процедур, цікавих проблем, експериментів або аргументів.

У чому ж сутність застосування синергетичної методології до освітньої сфери, і чим вона відрізняється від усталених методологічних принципів? У першу чергу, варто зауважити, що синергетика, або теорія самоорганізації і саморозвитку систем вже досить тривалий час набула статусу одного з найперспективніших напрямів міждисциплінарних досліджень до аналізу динаміки розвитку складних відкритих систем. Освіта — і є такою системою, процеси самоорганізації якої цілком природно можна описати такими поняттями, як біфуркаційні стани, дисипативні структури, аттрактори, флуктуації та ін. Наукові дослідження освітніх систем за такого підходу звільняються від однолінійності та штампів, відкривають поліфункціональність та багатомірність гіпотез і теорій, а також надають змогу, по-новому, осмислити особливості функціонування інституту освіти (Батечко, 2012).

Таким чином, у теоретичному аспекті можна цілком очевидно побачити основні риси синергетичної освітньої методології. Звісно, складніша ситуація з конкретними формами та методами організації освітнього процесу, що ґрунтується на цій новітній парадигмі, хоча перші спроби в цьому аспекті вже є, скажімо, реалізація проєкту Нової української школи. Розуміння і самої синергетичної парадигми та потрібних методик, які на ній ґрунтуються, ще довго будуть полем живих наукових дискусій — адже, насправді, мова йде про кардинальну зміну стереотипів мислення, зокрема у сфері освіти.

Висновки. Вище викладене дає підстави констатувати виняткову складність та певну невизначеність щодо осмислення методологічного підґрунтя освітньої галузі. Дефініційний аналіз засвідчив різноманітність підходів науковців щодо тлумачення понять «парадигма», «освітня парадигма», «педагогічна парадигма» та їх класифікацію. Враховуючи приведені дефініційний аналіз, освітню парадигму визначено як провідну ідею розвитку освітньої галузі. Вважаючи, що освіта є складною відкритою нелінійною системою, приведено доцільність використання основних принципів синергетики для виокремлення нової освітньої парадигми. Такий підхід уможливить інноваційне бачення інституту освіти, відмінне від традиційного усталеного, дозволить спрогнозувати вектори його розвитку в сучасних умовах невизначеності та хаосу.

Література

- Батечко Н. Г. Акмесинергетична модель підготовки викладача вищої школи в умовах магістратури. *Педагогічний процес*. 2012. № 5. С. 14–23.
- Бермус А. Т. Контекст и структура парадигмального подхода в современной теории образования. URL: www.ebiblioteka.lt/resursai/Uzsienio%20leid (дата звернення: 15.03.2020).
- Бондаревская Е. В. Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания. URL: <https://www.pedagogika-cultura.ru/po-rubrikam-3/problemu-obrazovaniya-formirovaniye-dukhnosti-i-kultury/bondarevskaya-e-v-gumanitarnaya-metodologiya-nauki-o-vozpitanii> (дата звернення: 15.03.2020).
- Бордовська Н. В., Реан А. А. Педагогика : учебник для вузов. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 304 с.
- Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
- Гофрон А. Різні погляди на Європу і проектування освітніх концепцій. *Вища освіта України*. 2005. № 1. С. 37–43.
- Дем'яненко Н. Педагогічна парадигма вищої школи України: генеза й еволюція. *Філософія освіти*. 2006. № 2 (4). С. 256–265.
- Зязюн І. А. Освітні парадигми та педагогічні технології у вимірах філософії освіти. *Науковий вісник МДУ імені В. О. Сухомлинського*. 2006. № 1.33. С. 22–26.
- Зязюн І. А. Філософія педагогічної ідеї : Монографія. Черкаси : Вид-во від ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.

- Кедров Б. М. О научных революциях. *Наука и жизнь*. 1975. № 10. С. 54.
- Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні — інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. Київ : Грамота, 2005. 448 с.
- Кремень В. Сучасний навчальний процес як синергетична система. *Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія : монографія*. Київ : ТОВ «Видавниче підприємство «Едельвейс», 2003. 460 с.
- Крисоватий А. Основні парадигми освіти та їх сутнісна характеристика. *Психологія і суспільство*. 2015. № 1. С. 114–121.
- Кун Т. Структура научных революций / Т. Кун : пер. с англ. (2-е изд.). Москва : Прогресс, 1997. 300 с.
- Огієнко О. І. Тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах : Монографія / за ред. Н. І. Ничкало. Суми : Елада, 2008. 444 с.
- Освітologia: хрестоматія / укл.: В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва. Київ : ВП «Едельвейс», 2013. 728 с.
- Платонов К. В. Краткий словарь системы психологических понятий (2-е изд., перер. и доп.). Москва : Высшая школа, 1984. 176 с.
- Предборська І. Філософські обриси сучасної освіти : монографія. Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. 226 с.
- Романенко М. І. Освітня парадигма: генезис ідей та систем. Донецьк : Промінь, 2000. 160 с.
- Світлична В. В., Чистіліна Т. О. Освітній простір в умовах глобалізації: парадигмальний плюралізм і перспективи інтеграції. *Гуманітарний часопис*. 2013. № 2. С. 83–92.
- Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий. Москва : Народное образование, 2006. Т. 1. 845 с.
- Сисоєва С. О., Соколова І. В. Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наукового дослідження. Київ : Видавничий Дім «ЕКМО», 2010. 362 с.
- Gnitecki I. Reformy w oświacie-paradygmaty, strategie and uwarunrowania globalne. *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku* / red. nawkoy T. Pilch. Warszawa : Wyd. Akademichie «Zak». 2006. Tom V. P. 104–105.

References

- Batechko, N. Gh. (2012). Akmesynerghetychna modelj pidghotovky vykladacha vyshhoji shkoly v umovakh maghistratury [Acmesynergetic model of higher school teacher training in the conditions of master's degree]. *Pedagoghichnyj process*, 5, 14–23 (ukr).
- Bermus, A. T. *Kontekst y struktura paradyghmalnogho podkhoda v sovremennoj teoryy obrazovanyja* [Context and structure of the paradigmatic approach in the modern theory of education]. Elibrary. www.ebiblioteka.lt/resursai/Uzsienio%20leid (rus).
- Bondarevskaya, E. V. *Pedagogika: lichnost' v gumanisticheskikh teoriyakh i sistemakh vospitaniya* [Pedagogy: personality in humanistic theories and systems of education]. *Pedagogika Kul'tury*. <https://www.pedagogika-cultura.ru/po-rubrikam-3/problemy-obrazovaniya-formirovanie-dukhovnosti-i-kultury/bondarevskaya-e-v-gumanitarnaya-metodologiya-nauki-o-vospitanii> (ukr).
- Bordov's'ka, N. V. & Rean, A. A. (2000). *Pedagogika* [Pedagogy]. Piter (ukr).
- Dem'janenko, N. (2006). Pedagoghichna paradyghma vyshhoji shkoly Ukrainy: gheneza j evolucija [Different views on Europe and the design of educational concepts]. *Filosofija osvity*, 2 (4), 256–265 (ukr).
- Ghofron, A. (2005). Rizni pohljady na Jevropu i proektuvannja osvutnikh koncepcij [Different views on Europe and the design of educational concepts]. *Vyshha osvita Ukrainy*, 1, 37–43 (ukr).
- Ghoncharenko, S. U. (1997). *Ukrajinsjkyj pedagoghichnyj slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. Lybidj (ukr).
- Gnitecki, I. (2006). *Reformy w oświacie-paradygmaty, strategie and uwarunrowania globalne. Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*. T. V. Wyd. Akademichie «Zak» (pol).
- Kedrov, B. M. (1975). O nauchnykh revolyuciyakh [About scientific revolutions]. *Nauka I zhizn'*, 10, 54 (rus).
- Kremenj, V. (2003). *Suchasnyj navchalnyj proces jak synerghetychna systema. Osvitni reformy: misija, dijsnistj, refleksija* [Modern educational process as a synergetic system. Educational reforms: mission, reality, reflection]. TOV «Vydavnyche pidpryjemstvo «Edeljejs» (ukr).
- Kremenj, V. Gh. (2005). *Osvita i nauka v Ukraini — innovacijni aspekty. Strateghija. Realizacija. Rezuljtaty* [Education and science in Ukraine — innovative aspects. Strategy. Realization]. Ghramoto (ukr).

- Krysovatyj, A. (2015). Osnovni paradyghmy osvity ta jikh sutnisna kharakterystyka [Basic paradigms of education and their essential characteristics]. *Psykhologhija i suspiljstvo*, 1, 114–121 (ukr).
- Kun, T. (1997). *Struktura nauchnykh revolyucij* [The structure of scientific revolutions]. Progress (rus).
- Oghijenko, O. I. (2008). *Tendenciji rozvytku osvity doroslykh u skandinavskykh krajinakh* [Tendencies of development of adult education in the Scandinavian countries]. Elada (ukr).
- Oghnev'juk, V. O., & Sysojeva S. O. (Eds.). (2013). *Osvitologhija: khrestomatija* [Osvitology: a textbook]. VP «Edeljevs» (ukr).
- Platonov, K. V. (1984). *Kratkiy slovar sistemyi psihologicheskikh ponyatiy* [A short dictionary of the system of psychological concepts]. Vysshaya shkola (rus).
- Predborsjka, I. (2006). *Filosofski obrysy suchasnoji osvity* [Philosophical outlines of modern education]. VTD «Universytetsjka knygha» (ukr).
- Romanenko, M. I. (2000). *Osvitnja paradyghma: ghenezys idej ta system* [Educational paradigm: genesis of ideas and systems]. Prominj (ukr).
- Selevko, G. K. (2006). *Entsiklopediya obrazovatelnyih tehnologiy* [Encyclopedia of educational technologies]. T. 1. Narodnoe obrazovanie (rus).
- Svitlychna, V. V., & Chystilina, T. O. (2013). Osvitnij prostir v umovakh ghlobalizaciji: paradyghmalnyj pljuralizm i perspektyvy integraciji. [Educational space in the context of globalization: paradigmatic pluralism and prospects for integration]. *Ghumanitarnyj chasopys*, 2, 83–92 (ukr).
- Sysojeva, S. O., & Sokolova, I. V. (2010). *Problemy neperervnoji profesijnoji osvity: tezaurus naukovogho doslidzhennja* [Problems of continuous professional education: thesaurus of scientific research]. Vydavnychyj Dim «EKMO» (ukr).
- Zjazjun, I. A. (2006). Osvitni paradyghmy ta pedaghoghichni tekhnologhiji u vymirakh filosofiji osvity [Educational paradigms and pedagogical technologies in the dimensions of the philosophy of education]. *Naukovyj visnyk MDU imeni V. O. Sukhomlynsjkogho*, 1.33, 22–26 (ukr).
- Zjazjun, I. A. (2008). *Filosofiya pedahohichnoyi ideyi* [Philosophy of pedagogical idea]. Vyd-vo vid CHNU imeni Bohdana Khmel'nyts'koho (ukr).

EWOLUCJA PARADYGMATÓW EDUKACYJNYCH WE WSPÓŁCZESNYM DYSKURSIE NAUKOWYM

Bateczko Nina, Doktor nauk pedagogicznych, docent,
Kierownik Katedry Matematyki Wyższej i Stosowanej,
Narodowy Uniwersytet Biozasobów i Zarządzania Naturą Ukrainy,
ul. Bohaterów Obrony, 15, 03042 Kijów, Ukraina, batechko_n_@ukr.net

Mychajliczenko Mykoła, Kandydat nauk technicznych, docent,
profesor zarządzania i technologii edukacyjnej,
Narodowy Uniwersytet Biozasobów i Zarządzania Naturą Ukrainy,
ul. Bohaterów Obrony, 15, 03042 Kijów, Ukraina, mnv_2008@ukr.net

Artykuł analizuje zjawisko paradygmatu edukacyjnego jako kategorii filozoficznej i pedagogicznej. Zwraca się uwagę na znaczenie paradygmatów edukacyjnych dla modernizacji i rozwoju sfery edukacyjnej jako katalizatora zmian i transformacji jakości.

Celem artykułu było metodyczne uzasadnienie programu edukacyjnego w kontekście współczesnych zmian transformacyjnych w społeczeństwie.

Uwaga skupia się na definicjach «paradygmat», «paradygmat pedagogiczny», «paradygmat edukacyjny». Podano dyskurs naukowców na temat tych pojęć i wyjaśniono ogólne i charakterystyczne odcienie między nimi. Podkreślono i pogrupowano różne typy paradygmatów edukacyjnych w zależności od celów, które one niosą w swojej treści.

Przed analizą zauważono, że paradygmat edukacyjny zawsze, w każdej epoce historycznej, działa jako paradygmatyczna idea rozwoju edukacyjnego. Podkreśla się, że misją pedagogiki jest zmiana i dynamika paradygmatu edukacyjnego, będącego podstawą nowatorskich podejść do rozwoju sektora edukacyjnego, treści i organizacji nauczania oraz interakcji głównych podmiotów edukacji.

Zauważa się, że w pedagogice brakuje teorii metasytemowych, systemów wzajemnie uzgodnionych pojęć i kategorii, a dominują wnioski empiryczne.

Nowy innowacyjny paradygmat edukacyjny to synergetyczny paradygmat. Edukację można uznać za system synergetyczny, którego procesy samoorganizacji należy opisać w takich kategoriach jak: bifurkacje, fluktuacje, atraktory, struktury dyssypatywne itp.

Należy zauważyć, że przedmiotem dyskusji jest zrozumienie paradygmatu synerгии i powiązanych z nim metod. Udowodniono, że ta okoliczność prowadzi do sprawdzenia utrwalonych, tradycyjnych wyobrażeń o edukacji i jest podstawą jakościowych zmian w jej rozwoju.

Słowa kluczowe: atraktory; fluktuacje; metodologia synergetyczna; paradygmat edukacyjny; paradygmat; stany bifurkacyjne; struktury dyssypatywne; synergetyczny paradygmat edukacji.

EVOLUTION OF EDUCATIONAL PARADIGMS IN MODERN SCIENTIFIC DISCOURSE

Batechko Nina, Doctor of Sciences in Education, Associate Professor,
Head of the Department of Higher and Applied Mathematics,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
15 Heroyiv Oborony Str., 03042 Kyiv, Ukraine, batechko_n_@ukr.net

Mykhailichenko Mykola, Ph.D,
Professor of the Department of Management and Educational Technology,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
13 Heroyiv Oborony Str., 03042 Kyiv, Ukraine, mnv_2008@ukr.net

The article analyzes the phenomenon of the educational paradigm as a philosophical and pedagogical category. The article states the importance of educational paradigms for the modernization and development of the educational sphere as a catalyst for shifts and qualitative transformations in it.

The aim of the article is the methodological substantiation of the educational program in the context of modern transformations in society.

Attention has been focused on the definitions «paradigm», «pedagogical paradigm», «educational paradigm». The discourse of scientists about these concepts has been provided and the general and distinctive shades between them have been clarified. Various types of educational paradigms have been highlighted and grouped depending on the goals they carry in their contents.

Depending on the analysis carried out, it has been indicated that an educational paradigm always, in any historical era, acts as a paradigm idea of the development of education. It has been noted that the mission of pedagogy is in the change and dynamics of the educational paradigm as the one which provides the basis for innovative approaches to the development of education, the contents and organization of training and interaction among the main subjects of education.

The synergetic paradigm has been indicated as a new and innovative educational paradigm. Education can be considered as a synergetic system whose self-organization processes can be fully described by such categories as bifurcations, fluctuations, attractors, dissipative structures, etc. This circumstance leads to a revision of the established, traditional ideas about education and makes the basis for qualitative changes in its development.

Keywords: attractors; bifurcation states; dissipative structures; educational paradigm; fluctuations; paradigm; synergetic methodology; synergetic paradigm of education.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2020

Прийнято до друку 24.09.20